

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ГАРАНТ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто зміст та особливості процесу формування економічної культури старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів у сучасному соціально-економічному просторі України.

Ключові слова: економічна культура, економічна культура особистості, формування економічної культури старшокласників, економічна система.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку незалежної України характеризується значними трансформаційними процесами в соціально-економічній сфері, оновленням структури ринкових відносин, посиленням уваги до системи формування конкурентоспроможності молодих громадян та їх здатності до повноцінної життєдіяльності в суспільстві при нових економічних умовах. Перехід до регульованої ринкової економіки змінює пріоритети освітньої політики, передбачаючи формування в особистості відповідних економічних знань, досвіду економічної поведінки та економічної культури в цілому. Враховуючи той факт, що освіта є своєрідним інтелектуальним фундаментом і водночас показником якості життя суспільства, розв'язання означеної проблеми повинне стосуватися, насамперед, освітньої системи.

У цьому контексті набуває актуальності проблема формування економічної культури старшокласників загальноосвітньої школи. Саме в юнацькому віці найбільш активно формується соціальна зрілість, соціальний досвід, проявляється свідомий пошук свого місця в соціально-економічному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний інтерес викликали дослідження, присвячені економічному вихованню та освіті старшокласників у процесі вивчення різних навчальних дисциплін (О. Надточієва, О. Плахотник, І. Смолюк, Л. Чеботарьова та ін.); виявленню специфіки економічної освіти та виховання у зв'язку з підготовкою молоді до підприємницької діяльності в нових соціально-економічних умовах (В. Дрижак, В. Загривий, О. Камишанченко, Ю. Кирильчук, С. Лукаш, Л. Мачулко, С. Мельников, Р. Пустовійт та ін.); проблемам формування економічної культури приділяли увагу такі вчені, як А. Нісімчук, О. Падалка, І. Прокопенко, М. Фіцула, А. Фурман, О. Шпак та інші.

Метою статті є теоретичне обґрунтування проблеми формування економічної культури старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Такі науковці, як С. Матвеев, Л. Лясота [2] визначають "економічну культуру" як комплекс уявлень, переконань, звичок, стереотипів поведінки, які реалізуються в економічній сфері суспільства й пов'язані з економічною діяльністю. Науковці зазначають, що економічна культура одночасно функціонує не лише у сфері економіки, але й у сфері соціальних відносин. Так, ринкові відносини є одночасно і економічними, і соціальними, коли люди реалізують свою поведінку на ринку товарів і послуг та здійснюють покупки різних товарів; на ринку праці, коли борються за нові робочі місця, необхідні для самореалізації та отримання доходу; на ринку фінансів, коли здійснюються операції з грошима та ін.

\Білоруський соціолог Г.Соколова зазначає: "Економічна культура – це засіб взаємодії економічної свідомості (яквідображенняекономічних відношень і пізнання функціонування і розвитку економічних законів) і економічного мислення (як відображення участі в економічній діяльності), що регулює економічну діяльність індивіди в соціальних груп і ступінь їхньої самореалізації у тих чи інших типах економічної поведінки" [3, с. 82].

Специфіка економічної культури полягає в тому, що основним каналом впливу на економіку тут є не будь-яка поведінка, а насамперед –економічна; інша особливість економічної культури полягає в тому, що вона значно більше, ніж, наприклад, естетична чи наукова, орієнтована на управління поведінкою людей.

Тобто, економічна культура розглядається як сукупність проявів базових елементів економічних цінностей й норм, сформованих та поширених в даному суспільстві економічних стереотипів, ідей, концепцій та переконань, економічних традицій, а також установок та орієнтацій людей щодо існуючої економічної системи в цілому, певних важливих "правил гри" і принципів взаємовідносин індивіда та економічних інститутів. Ці компоненти обумовлені соціально-економічними, національно-культурними, суспільно-історичними та іншими факторами, які характеризуються усталеністю, живучістю й стійкістю та не піддаються швидким змінам, навіть у періоди глибоких трансформацій у суспільному житті.

Економічна культура особистості має формуватися на основі загальнолюдських цінностей, тому що без їх урахування, розвиток усього світового співтовариства, існування і зростання економічної системи, спрямованої тільки на одержання максимальних прибутків, неминуче веде до втрати духовності суспільства.

Така економіка, прагнучи задовольнити матеріальні потреби суспільства, що постійно зростають, не бере до уваги глобальні екологічні проблеми, не враховує факт обмеженості природних і людських ресурсів.

Сьогодні життєздатною може бути тільки економічна система, яка буде враховувати соціальні аспекти життя суспільства, фактори, передумови та цінності, що дійсно сприяють виживанню, збереженню й розвитку людства, зміцненню його єдності, розкриттю його потенціалу. З огляду на це, формування економічної культури особистості на загальнолюдських засадах в умовах дії нових тенденцій соціокультурного розвитку країни є однією з найгостріших сучасних проблем. Вхідження в сучасну сферу соціально-економічної діяльності є сприятливим ґрунтом для випробування юнацтвом своїх потреб і можливостей, оскільки провідну роль у психічному розвитку старшокласників відіграють соціальні фактори. Вони визначають сутність тих змін, завдяки яким старшокласники наближаються до статусу дорослої людини. Ці зміни відбуваються під впливом суспільства, яке їх тією чи іншою мірою проектує, передбачає, готуючи нове покоління своїх членів. Вплив суспільства на становлення їхніх якостей здійснюється не безпосередньо, а через активність юнаків і дівчат, через різні види їх діяльності, в якій поєднується суспільне й індивідуальне.

Саме в ранньому юнацькому віці головним новоутворенням є відкриття власного "Я", розвиток рефлексії, усвідомлення власної індивідуальності та її властивостей, поява життєвого плану, настанова на свідому побудову власного життя. Значної ваги у свідомості старшокласників набуває усвідомлення ними тих якостей людей, що їх оточують, і своїх власних, які зумовлюють людські взаємини.

Перш за все, перед старшокласниками постає проблема самовизначення, вибору свого життєвого шляху як завдання першочергової життєвої важливості. Самовизначення є центральним новоутворенням раннього юнацького віку. Головною ознакою цього явища науковці виділяють потребу юнацтва зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити себе членами суспільства, визначити себе в світі, тобто

зрозуміти себе і свої можливості поряд з розумінням свого місця і призначення в житті. Старшокласники починають серйозно замислюватись над питанням про те, чи зможуть вони працювати в тій галузі, яку для себе обирають. Вони розглядають вибір професії як свого роду висновок з аналізу потреб та наявних здібностей, із зіставлення цих своїх особливостей з тими вимогами, які ставить до людини та чи інша професія. Не випадково старшокласники починають цікавитись питаннями економіки, бізнесу – вони прагнуть оцінитись свої можливості в сфері виробництва, підприємництва.

Фундаментальними потребами у ранній юності є потреба в самореалізації та самовираженні та потреба з'ясування сенсу життя. Передусім це виявляється в упорядкуванні, інтегруванні всієї системи потреб і світогляду, який формується у них. Старший шкільний вік – це вік інтенсивного формування світогляду. Це починається з практичного засвоєння певних моральних звичок, настанов, симпатій чи антипатій, які пізніше усвідомлюються та виявляються у формі норм і принципів поведінки.

Важливо зазначити, що саме в цьому віці зміст спілкування старшокласників розширюється, до переліку тем входять питання додаткових заробітків, економічної допомоги батьків, можливості отримати економічний прибуток шляхом надання послуг у сервісній сфері. Не менш важливим є те, що у старшокласників закладаються основи морально-етичної оцінки соціально-прийнятної та аморальної економічної поведінки в суспільстві, ставлення до спекуляції, хабарництва, економічних махінацій тощо. Саме ці аспекти актуалізують необхідність формування економічної культури саме у старшому шкільному віці.

У старшокласників зростає результативність самовиховання як усвідомленої діяльності, спрямованої на вдосконалення себе самого, на вироблення у себе позитивних якостей, звичок і подолання негативних. Цьому сприяє поступове підвищення самокритичності в оцінці власної поведінки, діяльності, наявних рис характеру, реальних можливостей і властивостей. Самовиховання при цьому спрямовується на віддалену мету, пов'язану з життєвими перспективами. У сфері потреб і мотивів спостерігаються новоутворення: потреба й бажання віднайти сенс життя; важливу роль починають відігравати такі особистісні якості, як прагнення до аналізу, оцінки себе та оточуючих, налаштованість на подолання труднощів [1 с. 32–37].

У старшому шкільному віці учні переконуються, що ринок – це сфера альтернатив і підприємницького ризику, прояву інтелектуальної непересічності та своєрідна перевірка економічної самостійності. При цьому для молодих людей ринок може стати потужним стимулом розвитку почуття господаря, самостійності і самодіяльності. В його умовах знайдуть себе люди заповзятливі, ділові, працьовиті, професійно компетентні, які вміють швидко адаптуватися до мінливих умов, здатні до ризику, самостійного вибору сфер діяльності, прийняття відповідальних рішень і саморегуляції поведінки. Така ситуація вимагає формування особистості високоморальної, з почуттям людської гідності. Якщо у самосвідомості й поведінці молодих людей не буде цих якостей цивілізовані ринкові відносини приречені на провал.

Отже, ми визначили економічну культуру старшокласників як систему узагальнених економічних знань, умінь і навичок, спеціальних інтелектуальних здібностей і якостей, а також моральних принципів та ціннісних норм особистості, які необхідні старшокласникам для адаптації у сучасному економічному середовищі та забезпечують їхню подальшу продуктивну професійну діяльність, адекватну суті економічної стратегії України.

Отже, аналіз соціально-психологічних виявів молодшого юнацького віку дозволив нам визначити особливості формування економічної культури старшокласників: у даний віковий період відбувається накопичення й актуалізується значення інформації економічного змісту; у старшокласників прокидається інтерес до питань, розвитку економічних механізмів, шляхів економічного розвитку, отримання економічного прибутку тощо; період усвідомленого вибору майбутньої професії опосередковано пов'язаний для старшокласників і з статусом даної професії на ринку праці, її престижністю та прибутковістю; для старшокласників бачення особистої самостійності та самореалізації пов'язано з аспектами економічної незалежності та економічної самостійності; в молодшому юнацькому віці набуваються основні навички економічної поведінки (покупки, розрахунки, заповнення документів за наявності зразків тощо); старшокласники не просто визнають цінність матеріальних благ, вони починають усвідомлювати можливості фінансових заощаджень, планування витрат, накопичення, тобто вони здатні до побудови власної економічної стратегії; в молодшому юнацькому віці формується ціннісне ставлення до грошей, багатства, визначаються меркантильні та альтруїстичні мотиви подальшої економічної поведінки молодої людини.

Висновки. Отже, сучасні старшокласники – це значний людський ресурс майбутніх соціально-економічних перетворень країни, її інтелектуальний та виробничий потенціал, і саме від рівня їхньої підготовленості до самореалізації в умовах ринку, знання законів ринкової економіки значною мірою залежатиме розв'язання питань економічної стабільності в Україні.

Використані джерела

1. Корінна Л. В. Формування громадянських цінностей старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Л.В. Корінна. – Житомир, 2004. – 226 с.
2. Матвеев С. О. Економічна соціологія : підручник / С.О. Матвеев, Л.І. Лясота. – Суми : Університетська книга, 2006. – 184 с.
3. Соколова Г. Н. Экономическая соціологія / Г.Н. Соколова. – Мн. : Выш. шк., 1998. – С. 368.

Dziubenko N.M.

FORMATION OF ECONOMIC CULTURAL HIGH SCHOOL STUDENTS AS A GUARANTOR OF ECONOMIC STABILITY IN UKRAINIAN SOCIETY

In the article process's content and features of economic culture's formation of senior pupils are considered in modern socio-economic space of Ukraine.

Keywords: *economic culture, economic culture of personality, economic culture's formation of senior pupils, economic system.*

Стаття надійшла до редакції 18.10.2013 р.

